

УДК 378: 005.336.2

Давидченко І.Д.

## ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ФЕНОМЕН ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

*У статті розглянуто авторський погляд на педагогічні здібності, проблему формування лінгвокультурологічної компетентності майбутніх вихователів дітей дошкільного віку. Представлені концепції якості навчання, які орієнтовані на становлення майбутнього вихователя як сильної мовної особистості демократичного типу, що володіє етичною відповідальністю і високою лінгвокультурологічною компетентністю у продуктивних і репродуктивних комунікаціях, монологічному та діалогічному режимі, усній і письмовій формах мовної діяльності.*

**Ключові слова:** лінгвокультурологічна компетентність, професійна підготовка, майбутній вихователь, педагогічні здібності.

**Постановка проблеми, її зв'язок з важливими завданнями.** У "Стратегії модернізації змісту загальної освіти" наголошено на тому, що не варто протиставляти компетентності знанням або вмінням і навичкам. Поняття компетентності ширше за поняття знання, уміння, навички; воно містить їх у собі (хоча, зрозуміло, не йдеться про компетентність як про просту суму "знання – уміння – навички").

Специфічні компетенції вихователя-професіонала стосуються дійсності полікультурного суспільства, що вимагає розуміння відмінностей, поваги один одного, здатності жити з людьми інших культур, мов і релігій.

Аналіз організаційно-навчальної документації, що забезпечує діяльність структурних підрозділів філологічних факультетів, дошкільної та початкової освіти, свідчить про те, що назріла гостра необхідність в уточненні змісту і структури теоретичного знання про розвиток у студентів комунікативної, мовної, лінгвістичної, культурознавчої компетентностей.

Актуальність проблематики розвитку професійної компетентності у студентів – майбутніх вихователів дітей дошкільного віку – очевидна – освіта сьогодні стала категорією економічною. У педагогічній системі сучасної європейської професійної освіти відбивається напрямок педагогічного впливу на розвиток компетенції "вивчати, шукати, думати, співпрацювати, братися за справу, адаптуватися".

**Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми формування лінгвокультурологічної компетентності майбутніх вихователів дітей дошкільного віку.** Помітний внесок у лінгвістичну теорію культурно-ситуативних моделей зробили Л. Вітгенштейн, Г. Гадамер, Г. Гійом, М. Гайдегер, Н. Хомський, К. Ясперс, О. Потебня, а також А. Мейс, Ж. Вандеріеса, Е. Бенвеніста. Існуюча джерельна база з проблеми представлена різноманітними підходами, серед яких дослідження А.М. Іонової, М.О. Суворової, О.Є. Макарової, К.Є. Полупан, К.О. Іванової, М.С. Кисельової, Н.О. Фоменко О.О. Борисенко, С.О. Гурбанської, О.М. Добринець.

**Формулювання мети статті.** Метою статті визначаємо розглянути педагогічні здібності, проблему формування лінгвокультурологічної компетентності майбутніх вихователів дітей дошкільного віку.

Розроблені концепції якості навчання української мови орієнтовані на становлення майбутнього вихователя як сильної мовної особистості демократичного типу, що володіє етичною відповідальністю і високою лінгвокультурологічною компетентністю в продуктивних і репродуктивних комунікаціях, монологічному та діалогічному режимах, усній і письмовій формах мовної діяльності.

Лінгвокультурологічна концепція полягає у формуванні та розвитку мовної особистості, що "передбачає роботу над засвоєнням національно-культурного компонента значення мовних одиниць, насамперед лексики, фразеології та тексту: засвоєння слів не тільки як одиниць мови і мовлення, але і як концептів культури, вивчення тексту як явища культури".

Серед праць з лінгвокультурологічної тематики, що з'явилися протягом останніх років, найбільш популярною вважається робота В.А. Маслової "Лінгвокультурологія" [7]. Автор переконливо описує міждисциплінарний характер лінгвокультурології, чітко розмежовуючи суміжні напрями, подає точки зору інших дослідників на статус нової дисципліни і окреслює свою позицію. Водночас деякі вчені критично ставляться до надто широкого формулювання мети, завдань, понятійного апарату та методології, які аналізує В.А. Маслово у зазначеній роботі.

В.А. Маслово більш детально виділяє предмети культурології: 1) безеквівалентна лексика і лакуни; 2) міфологізовані мовні одиниці (закріплені в мові архетипи, повір'я, звичаї); 3) пареміологічний фонд мови; 4) фразеологічний фонд мови; 5) еталони, стереотипи, символи; 6) метафори і образи в мові; 7) стилістичний склад мови; 8) мовленнєва поведінка; 9) галузь мовленнєвого етикету [7].

В.В. Красних [4; 12] пропонує виявити лінгвокультурологічну специфіку через використання лінгвокогнітивного підходу до комунікації, що дозволить проаналізувати як її загальнолінгвістичний, так і національно детермінований компонент. Саму лінгвокультурологію вона визначає як "дисципліну, що вивчає виявлення, відображення і фіксацію культури у мові та дискурсі, яка безпосередньо пов'язана із вивченням національної картини світу, мовної свідомості, особливостей ментально-лінгвістичного комплексу".

В.В. Воробйов у своїй роботі "Лінгвокультурологія: теорія та методи" [2] пропонує досліджувати культуру, втілену в мові, на основі гіпотези Сепіра – Уорфа і сам активно користується розробленою Л. Вайсгербером термінологією. Об'єктом лінгвокультурології дослідник вважає взаємозв'язок і взаємодію мови і культури і вивчення "інтерпретації цієї взаємодії в єдиній системній цілісності", а предметом – мовну картину світу як сукупність "національних форм буття суспільства, що виявляються у системі мовної комунікації та ґрунтуються на його культурних цінностях". Метод вивчення лінгвокультурологічних об'єктів, на думку В.В. Воробйова, повинен бути тільки системним, адже тільки системне вивчення може надати повне уявлення про них, враховуючи їх мовний і позамовний зміст. Така єдність лінгвістичного та екстралінгвістичного змісту являє собою основну одиницю лінгвокультурологічного аналізу – "лінгвокультурему" (термін введений В.В. Воробйовим).

В.І. Карасик за основну одиницю лінгвокультурології приймає "культурний концепт", а іншими одиницями вивчення вважає реалії та фонові значення [3; 127].

Лінгвокультурологічна компетентність реалізується у знаннях матеріальної і духовної культури, історичного розвитку української нації, фольклору, традицій, звичаїв і обрядів рідного народу, а також в уміннях використовувати культурознавчі знання у професійній діяльності. Важливо набути вмінь характеризувати феномен української культури, історію її розвитку, місце в системі світової культури, оцінювати досягнення культури на основі знання історичного контексту їх створення, бути здатним до діалогу культур, уміти висловлювати і обґрунтовувати власну позицію до питань, що стосуються ціннісного ставлення до історичного минулого [1].

Включення студентів у науково-дослідну роботу з проблем навчання викладу з лінгвокультурологічним аналізом тексту передбачало навчальну роботу по засвоєнню ними особливостей організації, форм і етапів експертизи.

Розглянемо основні характеристики педагогічних здібностей, актуальних для процесу розвитку в майбутніх вихователів дітей дошкільного віку мовних, лінгвістичних, комунікативних, мовленнєвих, культурознавчих компетентностей.

Таблиця 1

#### Педагогічні здібності, які актуальні для процесу формування лінгвокультурологічної компетентності у майбутніх вихователів дітей дошкільного віку

Компоненти педагогічних здібностей	Процесуально-змістовні характеристики педагогічних здібностей
Гностичні	знання процесів створення тексту, його лінгвокультурологічного аналізу та редагування; психолого-педагогічного супроводження мовленнєвої діяльності студентів зі створення "вторинного" тексту;
Конструктивні	структурування навчальної діяльності майбутніх вихователів дітей дошкільного віку з урахуванням поетапного включення лінгвокультурологічного аналізу тексту в цілісну систему аналізу тексту;
Організаторські	управління організацією процесу навчання фахівців викладу навчального матеріалу; самоорганізація професійної діяльності, спрямованої на розвиток лінгвокультурологічної компетентності;
Комунікативні	установлення контакту викладача зі студентами – майбутніми вихователями дітей дошкільного віку. Мотивація спільної творчої роботи над авторським і "вторинним" текстом. Використання "вторинних" текстів у різних сферах життєдіяльності людини.

Позитивна мотивація навчальної діяльності формується через самонавчання викладачів і студентів у роботі над викладом (підготовка, написання, аналіз, оцінка, редагування). При цьому використовуються прийоми: прогнозування змісту тексту за його назвою або за першим абзацом або останнім; слухання виразного читання тексту і оцінка якості виразності читання; самопідготовка студентів до виразного читання тексту викладу навчального матеріалу; колективне виразне читання тексту напівголосно; індивідуальне виразне читання фрагмента тексту (за вибором студентів); робота над мікротеми з подальшим їх змістом і упорядкуванням через складання плану тексту тощо.

Педагогічні технології навчання викладу з лінгвокультурологічним аналізом тексту мають такі основні характеристики:

– діагностичність опису мети співвідноситься з повнотою оцінки якостей первинного (авторського) тексту і вторинного тексту (викладення);

– етапи і відповідні цілі включають послідовність аналізу якостей тексту з урахуванням його смислової (тематичної) єдності, логіко-структурної послідовності та мовної цілісності;

– передбачають виявлення новоутворень у професійній діяльності студентів та новоутворень, актуальних для викладу видів мовної діяльності (перший етап – слухання і читання, другий етап – говоріння, третій – лист).

Схема лінгвістичного аналізу тексту отримала використання в процесі підпорядкування думки студентів і викладачів у якості вторинного тексту певній логіці і послідовності в аргументованій оцінці тексту викладу. В цілому, в дослідженні лінгвістичний аналіз тексту став стрижнем культурно-нормованої системної навчальної діяльності майбутніх вихователів дітей дошкільного віку, які оволодівають умінням сприйняття первинного тексту і конструювання на його основі вторинного тексту.

Узагальненість схеми лінгвокультурологічного аналізу тексту має високу ефективність як модель індивідуального запропонованого навчання на етапах повного засвоєння в період переходу від колективних форм роботи "в гучне мовлення" до напруженої інтелектуальної діяльності "у внутрішній мові" через конструктивний діалог удосконалення вторинного тексту "я" – "я".

Художній текст в навчанні мови – це унікальний автентичний матеріал, призначений насамперед для розуміння (за допомогою читання) і здатний, як вважає Ю.М. Лотман, навчати зацікавленого читача мови [5]. Для ефективного використання даного матеріалу в мовному навчальному процесі (у рамках комунікативної методики навчання) повинні враховуватися його основні характеристики: комунікативна природа, інформаційна насиченість, образність мови, національно-культурна специфіка.

У якості елементів змісту художнього тексту також використовуються ті компоненти культури, які несуть в собі як загальнолюдське, так і національно-специфічне забарвлення: 1) традиції, звичаї, обряди; 2) повсякденна поведінка (звички представників тієї чи іншої культури, прийняті суспільством як норми спілкування), а також мімічний і пантомімічний коди, використовувані носіями лінгвокультурологічного соціуму; 3) побутова культура; 4) художня культура (культурні традиції етносу); 5) національні картини світу. Лінгвокраїнознавчим об'єктом у художньому тексті можуть бути культурні компоненти такі як антропоніми, топоніми, назви історичних подій, засоби мовного етикету, безеквівалентна лексика, реалії.

Мова про реалії як про значущі елементи національної своєрідності виникла лише на початку 50-х років. Саме цією обставиною пояснюється той факт, що досі в лінгвістичних словниках немає чіткого і єдиного визначення даного терміну. У класичній граматиці можна зустріти такі визначення терміну "реалія": 1. Різноманітні фактори, що вивчаються зовнішньою лінгвістикою, такі, як державний устрій даної країни, історія та культура даного народу, мовні контакти носіїв цієї мови, з точки зору їх відображення в даній мові. 2. Предмети матеріальної культури. Реалії (від середньовічного лат. *realis* – речовий) – предмети матеріальної культури, що служать основою для номінативного значення слова.

У науковій літературі поряд з поняттям "реалія" часто можна зустріти такі терміни, як "безеквівалентна лексика", "екзотизм", "варваризми", "локалізм" і "лакуни". Лінгвокраїнознавчі об'єкти можуть бути виражені фоновими одиницями, які збігаються за своїм значенням з еквівалентною одиницею іншої мови, але відрізняються від неї семантичними частками лексичного фону. Включення художніх текстів у зміст навчання української мови забезпечує ефективне формування полікультурної мовної особистості та розвиток лінгвокультурологічної компетентності. Сформованість лінгвокультурологічної компетентності, в свою чергу, перевіряється текстами, які дозволяють виявити знання лексичних одиниць з національно-культурною семантикою, перевірити рівень розуміння культури.

При підготовці до усного викладу можна використовувати:

– словесну гру з малими жанрами (загадки, прислів'я, "дражнилки", "переплутанина" тощо); у такій роботі текст "допридумується", аналізується рима, ритм, проблема мовного вираження початку і закінченості думки;

– рольове виконання примовок і віршів (тілесно-інтонаційне, образне вживання у текст);

– передтекстову роботу як організацію міфологічного простору, коли викладачем здійснюється пропедевтика – використовуються матеріали етимологічних словників про історію походження слів, фразеологізмів, розповідаються легенди, міфи.

**Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок з напрямку.** На основі викладеного вище можна виділити вимоги до роботи викладача з розвитку мовних, мовленнєвих, лінгвокультурологічних компетентностей навчання умінням:

– переказувати усно і письмово прочитаний чи прослуханий текст із заданим ступенем згорнутість, складати конспект, тези, план, писати реферат, доповідь;

– інтерпретувати текст, тлумачити його зміст, оцінювати своєрідність його форми, створювати на його основі вторинний текст: відгук, рецензію, есе;

– створювати власний текст з урахуванням мовної ситуації, уточнюючи тему, визначаючи задум і програму висловлювання, дотримуючись логічної послідовності, норми літературної мови, вміло використовуючи засоби мовної виразності, писати твори різних жанрів (розповідь, проблемний нарис, репортаж, есе);

– чітко визначати і користуватися двома формами ділового мовлення: усною і писемною, знати їх особливості;

– складати професійні тексти та документи, дотримуючись норм сучасної української літературної мови, використовуючи методику складання фахової документації, термінологічні словники тощо;

- здійснювати спілкування з учасниками трудового процесу на принципах професійного спілкування, орієнтуючись на норми сучасної української літературної мови;
- здійснювати аналіз і коригувати тексти фахової інформації відповідно до норм української літературної мови;
- перекладати тексти українською мовою, працюючи з іншомовними фаховими текстами, використовуючи термінологічні та електронні словники;
- логічно формувати думки, дотримувати послідовності й точності викладу;
- володіти культурою діалогу;
- володіти культурою мовної поведінки, користуватися формулами мовного етикету;
- використовувати власне українські виробничо-професійні фразеологізми та номенклатурні назви, складаючи професійні тексти та спілкуючись на професійному рівні;
- самостійно здобувати знання, здійснювати пошук нової текстової інформації (робота з джерелами навчальної, наукової та довідкової інформації).

При такому розумінні вихідних позицій формування лінгвокультурологічної компетентності мовної особистості визначається значимість навчання студентів – майбутніх вихователів дітей дошкільного віку викладу з лінгвокультурологічним аналізом тексту.

### Використані джерела

1. Астапова Н.О. Лінгвістичні аспекти міжкультурної комунікації / Астапова Н.О. – Київ: Вища школа, 2007.
2. Воробьев В.В. Лингвокультурология: теория и методы / Воробьев В.В. – М., 1997.
3. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / Карасик В.И. – Волгоград, 2002.
4. Красных В.В. Этнопсихолінгвістика и лингвокультурология / Красных В.В. – М., 2002.
5. Лотман Ю.М. Структура художественного текста / Лотман Ю.М. – М., 1970.
6. Макаев В.В. Поликультурное образование – актуальная проблема современной школы / В.В. Макаев, З.А. Малькова, Л.Л. Супрунова // Педагогика. – 1999. – № 3. – С. 5.
7. Маслова В.А. Лингвокультурология [Текст] : учеб. пособие для студентов вузов / В. А. Маслова. – 4-е изд., стер. – М.: Академия, 2010.

*Davidchenko I.*

### LINGUO-CULTUROLOGICAL COMPETENCE AS A PHENOMENON OF THE THEORY AND PRACTICE OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS OF PRESCHOOL CHILDREN

*In the "Strategy of modernization of the content of General education" it is noted that we should not oppose the competence to knowledge or skills. The concept of competence is broader than the concept of knowledge, abilities, skills, and it contains them in itself (although, of course, we are not talking about competence as a simple sum of knowledge – abilities – skills").*

*Developed concept of the quality of teaching of the Ukrainian language is focused on the formation of the future teacher as a strong linguistic identity of the democratic type, possessing an ethical responsibility and high linguo-culturological competence in productive and reproductive communication, monologic and dialogic modes, oral and written forms of speech activity.*

*Linguo-culturological competence is realized in the knowledge of material and spiritual culture, the historical development of the Ukrainian nation, folklore, traditions, customs and rituals of the native people, as well as the ability to use cultural knowledge in professional activity. It is important to acquire the ability to characterize the phenomenon of Ukrainian culture, the history of its development, place in the system of world culture, to assess the achievements of culture on the basis of knowledge of the historical context of their creation, to be able to dialogue of cultures, to be able to express and justify their own position on issues related to value attitude to the historical past.*

*The purpose of a systematic work on the development of linguo- culturological competence in the training of future teachers of pre-school children is enhanced by the potential of the strategically important work in preparing the students for the analysis and assessment of actual presentation of the components of the teacher' pedagogical skill in class.*

*Positive motivation of educational activity is generated through self-studying of teachers and students to work on the presentation (preparation, writing, analysis, assessment, editing). Used techniques: to predict the content of the text by its title or the first paragraph or the last; the listening of expressive reading of the text and evaluating the quality of expressive reading; the self-preparation of students to expressive reading of the text of presentation; collective expressive reading of the text in an undertone; individual expressive reading of the text (student's choice); work on micro themes with their further content and streamlining through the plan of the text, etc.*

**Key words:** *linguistic and cultural competence, training, future teacher, teaching ability.*

*Стаття надійшла до редакції 11.10.2015*